

туристичному ринку шляхом комунікативних зв'язків. Спільна робота і сприяє вирішенню поставлених завдань заходу. Також важливим фактором є подальша рефлексія, що проводиться з учасниками, для аналізу отриманих знань і навичок. В результаті керівник отримує згуртовану команду, яка готова працювати ефективніше, в якій налагоджуються комунікаційні зв'язки і підвищується усвідомлення відповідальності ролі кожного в колективі [1].

Інформаційні джерела: 1. Аніщенко А. П. Тімбілбінг як один з перспективних моделей корпоративного менеджменту в туризмі / А. П. Аніщенко, М. Н. Зайцева // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матеріали міжнар. наук. конф., 21–22 листоп. 2019 р. / Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2019. – С. 104–106. 2. Беляєва С. С. Концептуальні основи організації тимбілдингу як інструменту сприяння комунікативним зв'язкам у колективі [Електронний ресурс] / С. С. Беляєва // *Молодий вчений*. – 2019. – № 1 (65). – С. 417–422. – Режим доступу: <http://molodyvchenv.in.ua/files/journal/2019/1/97.pdf>. 3. Ярмолюк Д. І. Тімбілдинг як один із ефективних методів управління персоналом / Д. І. Ярмолюк // *Класичний приватний університет*. – 2020. – Вип. 3 (20). – С. 152–156. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2020/3_20_ukr/29.pdf. 4. Будущее тимбилдинга в России и мире. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hrm.ru/db/hrm/FA1F9C0D63CCE902C325776C004D7DF3/print.html>. 5. Інструкція ефективного тимбілдингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.psihika.net/ua/instrukcziva-efektivnogo-timbildingu/>. 6. Сайт Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>. 7. Тімбілдинг або корпоративний відпочинок з користю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infotour.in.ua/teambuilding.htm>. 8. Тімбілдинг: як створити команду мрії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vinnitsa.info/news/timbildinh-vak-stvority-komandu-mriyi.html>. 9. What Is Team Building? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.thebalancecareers.com/what-is-team-building-1918270>.

Ю. Б. Миронов, к. е. н., доцент
Львівський торговельно-економічний
університет, м. Львів
yuriy@myronov.com

М. М. Логвин, к. геогр. н., доцент
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі», м. Полтава
lleppta777@gmail.com

ПЕДАГОГІКА ДОЗВІЛЛЯ У ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ ПАРАДИГМІ ОСВІТИ

Постнекласичне розуміння світу й людини у світі характеризується ростом рефлексії вчених над цінностями й смисловими

контекстами людського буття. Постнекласична наука характеризується виникненням такого типу наукової раціональності, який поєднує науки про природу і суспільство та науки про дух. У сучасній науковій картині світу колишні типи раціональності не заперечують один одного, а розподіляють між собою сфери впливу; залежно від дослідницьких задач та ж сама реальність може бути розглянута з різних позицій і може виступити предметом освоєння за допомогою різних типів раціональності. За цих умов вирішальне значення здобувають ті культурні й ціннісно-сміслові контексти, з якими суб'єкт співвідносить реальність, яка ним пізнається й розуміється [1].

Актуальність постнекласичної методології при вивченні таких складних соціально-культурних інститутів, як освіта й виховання продиктована потребою сучасного гуманітарного знання подолати обмеженість класичних і некласичних підходів до методології дослідження. Використання постнекласичної методології дає змогу проаналізувати освіту й виховання як складну систему з урахуванням нелінійних процесів, що притаманні як суспільству, так і освітньо-виховній системі. Нелінійне мислення трактує освіту як актуалізацію творчого потенціалу педагогічного процесу, вільного від обмежень, які були характерні для класичної освітньо-виховної парадигми [2, с. 42–43].

Досягнення і протиріччя цивілізації початку XXI століття, граничні фізичні, психічні, інтелектуальні навантаження на індивіда, викликані інтенсифікацією виробництва, необхідністю оволодінням щораз більшим обсягом інформації, соціальною напруженістю й іншими об'єктивними факторами, зумовили необхідність для кожної людини раціонально використовувати свій вільний час, знімаючи втому та відновлюючи свої сили засобами дозвілля, забезпечуючи при цьому всебічний розвиток особистості.

Дозвілля реалізує дві органічно пов'язані і взаємодоповнюючі соціальні функції:

- рекреативну, що забезпечує зняття фізичного, психічного, інтелектуального напруження і відновлення сил за допомогою активного відпочинку;
- розвиваючу, яка знаходить своє вираження в залученні особистості у процес безперервної освіти.

Серед найбільш ефективних і соціально-значущих видів дозвілля істотне місце належить туризму і, в першу чергу куль-

турно-пізнавальному, який, оновлюючи середовище проживання, значно підвищує інтерес до пізнання як форми безперервної освіти; занурює туристів у світ цінностей історії та культури, створює ситуацію включеності в нього й усвідомлення своєї причетності до історико-культурної спадщини. Туризм став нині одним з провідних напрямків дозвілля, в рамках якого інтегруються рекреація, пізнання, розвага, оздоровлення.

Можливість цілісного розуміння сутності педагогіки дозвілля виражена в розкритті смислового значення її об'єкта, предмета, структури, функцій, а також співвідношення з базовими науками про людину і суспільство. Об'єкт педагогіки дозвілля – пізнання змістовних основ активного дозвілля, який виступає в якості педагогічного засобу формування особистості у виховному просторі загальнокультурної реальності. Предметом є організація дозвіллевої діяльності, спрямованої на вдосконалення культурної життєдіяльності особистості у процесі взаємодії з установами культури та додаткової освіти.

Будучи відносно автономною дисципліною, педагогіка дозвілля охоплює спектр теоретичних і прикладних проблем, зокрема пов'язаних з:

- осмисленням процесів становлення і розвитку духовної культури особистості, зокрема залучення до загальносвітових цінностей у вільний від основних занять час;
- розширенням комплексу інформаційно-методичного забезпечення організації дозвілля, оцінюванням його професійно-прикладної ефективності;
- удосконаленням підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування та соціокультурної сфери на основі формування їх лідерських якостей, активної життєвої позиції, дослідження динаміки розвитку їх творчих ініціатив у період проходження навчальних, виробничих практик;
- визначенням сутності продуктивної дозвіллевої діяльності різних вікових категорій відвідувачів;
- вихованням культури ціннісного вибору і світоглядного самовизначення в системі відносин «світ культури – людина»;
- ідентифікацією специфіки інноваційності у сфері організації дозвілля і введенням інновацій у педагогічний процес закладів культури;

– акумулюванням, узагальненням і трансляцією соціально-педагогічного досвіду галузевих установ культури, додаткової освіти.

Способи вирішення вказаних проблем корелюють з переосмисленням спеціалізації індикаторів функцій педагогіки дозвілля: магістральних (теоретична, технологічна), соціально-регулятивних (гуманістична, фасилітаційна, освітня, комунікативна), які, в свою чергу, визначаються сполучуваністю трьох категоріально значущих педагогічних чинників. До них можна віднести:

1) професійно-педагогічну діяльність фахівця сфери обслуговування, соціокультурної сфери, педагога додаткової освіти, яка розглядається у вигляді системної послідовності предметних дій, спрямованих на розробку організаційних, соціально-педагогічних умов, які є значущими для реалізації зовнішніх і внутрішніх форм, сукупності прийомів створення моделей активного дозвілля;

2) дозвіллеву діяльність соціального суб'єкта: глядача, слухача, читача, туриста як динамічної системи його взаємин зі світом матеріальної і духовної культури, у процесі яких відбувається поєднання ціннісних стандартів і орієнтирів із загальним ціннісно-смысловим полем їх повсякденної дозвіллевої практики;

3) загальнокультурний розвиток і саморозвиток учасників педагогічного процесу, рівнева характеристика якого розуміється як послідовна трансформація світу їх базової культури.

Педагогіка дозвілля – гетерогенна за своєю змістовністю та структурою система, яка перебуває на «стадії оновлення у зв'язку з трансформацією загальної методологічної платформи гуманітарних наук» [3] і, відповідно, складається з ряду рівнів філософського, психологічного, педагогічного і культурологічного знання, а також множинності видів науково-педагогічної діяльності.

На рівні філософської рефлексії виділяються й описуються такі засади педагогіки дозвілля:

– різні культурно-історичні аспекти феномену дозвілля, їх варіації;

– диференційовані рівні знання про сутність дозвілля (теоретичний, емпіричний, метатеоретичний);

– регулятиви активної дозвіллевої діяльності: свобода вибору, культурне благо, життєвий сенс, універсальні людські цінності, культурне середовище.

Загальнонауковий рівень визначає ступінь входження педагогіки дозвілля в систему суміжних гуманітарних дисциплін, використання комплексу методологічних підходів: системно-діяльнісного, аксіологічного, міждисциплінарного. «Відправною точкою» виступає теорія пізнання, яка обумовлює розуміння сутності закономірностей організації дозвіллевої діяльності, знання технологій управління нею; виявлення когнітивного ставлення суб'єкта до навколишнього світу культури: духовної, матеріальної, можливостей його результативного пізнання.

Конкретно-науковий рівень передбачає орієнтованість педагогічного процесу установ культури і додаткової освіти на встановлення і розкриття істотних закономірностей у вигляді тенденцій розвитку і функціонування певної сфери дозвілля, виражених у змісті, варіативних формах і методах його цілеспрямованої організації.

Рівень приватного дослідження обумовлює логіку підбору людинознавчих технологій (гуманітарних, виховних, розвиваючих) відповідно до цілей, можливостей та умов як професійно-педагогічної діяльності фахівців, так і учасників культурних, дозвіллевих заходів, проєктів; взаємозв'язок цих технологій із педагогічною майстерністю конкретного фахівця.

Утворюючи складну систему, вказані рівні методології науки дозволяють виділити такі структурні складові педагогіки дозвілля:

– теоретичні засади, тобто сукупність принципів і методів педагогічного дослідження сутності дозвілля, критеріїв і показників їх вибору, що дозволяють охарактеризувати зміст конкретної сфери його реалізації, надати йому новий ціннісно-значимий зміст, розширити культурний, у т. ч. педагогічний контекст сенсу дозвілля;

– евристичні засади, тобто сукупність педагогічних предикатів, що сприяють раціональному співвідношенню мети, засобів і результату при відтворенні практичного знання про специфіку дозвіллевої діяльності, досягненню результативності роботи по організації дозвілля і неформального спілкування суб'єктів.

Реальний процес конструктивного розвитку педагогіки дозвілля, зокрема технологічного і практико-орієнтованого його аспектів, базується на таких принципах:

- гуманізації, підставою якого є соціальні установки особистості як унікальної цілісної системи, спрямовані на можливість її творчої самоактуалізації у вільний час;
- культуровідповідності, націленого на прийняття до уваги балансу соціальних та культурних ціннісних орієнтирів, духовних ідеалів, їх динаміки як одного з провідних джерел поведінки особистості у дозвіллевому просторі;
- плюралізації як права кожного суб'єкта приймати особисте або колективне рішення про використання тих чи інших форм, методів здійснення дозвілля у відповідності зі своїми інтересами;
- варіативності, що визначається наявністю множинних різновидів соціально-педагогічних технологій, у т. ч. альтернативних, їх практико-орієнтованою спрямованістю;
- індивідуалізації, пов'язаного із потребою людини у продуктивному дозвіллі відповідно до рівня сформованості базових концептів культури міжособистісного спілкування, здорового способу життя, духовно-моральної та інформаційної культури [4].

Як наслідок, формулюється основне завдання педагогіки дозвілля – дати змістовне уявлення про культурні цінності за допомогою залучення особистості до духовної спадщини сучасної цивілізації для надбання повноцінних знань про основні закони розвитку культурної життєдіяльності суспільства, їх подальшої реалізації у власному житті. Специфічні завдання:

- виявлення сутнісних основ дозвілля, тобто визначення діапазону (ступеня охоплення знань про нього, наукового інтересу вивчення його напрямків) і призначення конкретних його видів;
- розробка технологічних вимог провадження традиційних, інноваційних форм розвиваючої дозвіллевої діяльності;
- створення і коректура специфічних умов досягнення виховного і предметного результатів у галузевих установах культури і системі додаткової освіти;
- конструювання моделей продуктивної дозвіллевої діяльності, обумовленої різними соціальними ролями особистості.

Пошук результативного вирішення цих завдань у педагогічному процесі установ культури і додаткової освіти детермінований певними закономірностями. Серед них:

- системоутворюючі – нерозривність видів трудової, професійної та дозвіллевої діяльності обумовлена соціальними й особистісними ресурсами суб'єкта як основи його суспільного розвитку;

- структурні – зумовленість підбору форм і методів організації дозвіллевої діяльності способами ознайомлення особистості з різноманітними варіантами проведення вільного часу;

- функціональні – досягнення позитивного результату в залученні особистості до духовних цінностей обумовлено її соціальною поведінкою у культурному середовищі;

- розвиваючі – безперервна трансформація елементів моделі дозвілля конкретної особистості закономірно визначена її духовними потребами, психологічними та віковими особливостями.

Педагогіка дозвілля передбачає пошук відповідей на питання: «Для чого організовувати дозвілля?» (або як виявляти цілі дозвіллевої діяльності, пов'язані з мотивуючими факторами суб'єктів, тобто з проявом духовних потреб, емоцій у вигляді джерел соціально-культурної активності); «Як організовувати дозвілля?» (як здійснювати підбір педагогічних принципів, технологій, які сприяють досягненню ефективної координації дозвіллевої діяльності). Відповідно, провідними поняттями педагогіки дозвілля є: педагогічний процес в установах культури і додаткової освіти, фахівець соціокультурної сфери, суб'єкт організованого дозвілля, самодіяльний колектив, культурні цінності, аматорський інтерес, виховний простір, соціальна поведінка, соціокультурне середовище. Кожне з цих понять взаємопов'язане з іншими поняттями і виступає у вигляді складового елемента цілісної педагогічної системи.

Представлена вище структура наукових засад педагогіки дозвілля визначає її зв'язок з іншими науками про людину і суспільство. Зв'язок педагогіки дозвілля з філософією значимий для розуміння ролі дозвілля в історично змінному соціальному контексті, його впливу на культурне життя людини. Педагогіка дозвілля пов'язана з психологією, з такими її галузями, як вікова, педагогічна, соціальна психологія і психологія мистецтва. Знання фахівцем соціокультурної сфери специфіки вікових ста-

дій психічного розвитку особистості, прогнозування психолого-педагогічних умов актуалізації мотивів вибору сфер дозвіллевої діяльності визначає сутність його професійної діяльності. Наявність взаємозв'язків між педагогікою дозвілля і психологією мистецтва обумовлено тим, що процес культурного розвитку і саморозвитку особистості здійснюється на основі духовного сприйняття і створення художніх цінностей не тільки в робочий, а й у вільний час, тим самим впливаючи на міжособистісні взаємини. Педагогіка дозвілля, будучи однією з галузей педагогіки – складної системи педагогічних наук, яка виступає неодмінною умовою розвитку її теорії і практики, традиційно пов'язана із загальною педагогікою, віковою педагогікою, історією педагогіки та освіти. Педагогіка дозвілля пов'язана з соціологією, яка дозволяє досліджувати структуру взаємодії в підсистемах «фахівець соціокультурної сфери – соціальний суб'єкт», «соціальні суб'єкти – соціальний суб'єкт дозвіллевої діяльності». Педагогіка дозвілля також використовує культурологічні знання, які важливі для рефлексії процесу пізнання соціального і культурного досвіду індивіда, який реалізується в його ціннісних орієнтаціях, нормах і правилах поведінки в соціокультурних інститутах. Водночас педагогіка дозвілля пов'язана з соціокультурним менеджментом і дизайном соціокультурного середовища, які вивчають особливості управління педагогічними системами таких інститутів соціалізації, як культурно-дозвіллеві центри, спортивно-оздоровчі комплекси, центри додаткової освіти та ін., з метою проектування комфортного простору активного відпочинку.

Таким чином, будучи взаємозалежною з іншими науками, педагогіка дозвілля вносить значний внесок у вирішення проблем інтегрального пізнання особистості, у тому числі питань гуманітарної експертизи її соціальної екології, виявлення і аналізу взаємообумовлених педагогічних чинників формування ставлення особистості до активного дозвілля в закладах культури та додаткової освіти; використовує теоретичні інтерпретації окремих досліджень, представлених у науках, що вивчають людину і суспільство з метою актуалізації педагогічного інструментарію організації продуктивної дозвіллевої діяльності.

Інформаційні джерела: 1. Знаков В. В. Суб'єкт, личність и психология человеческого бытия / В. В. Знаков. – Москва : Институт психологии РАН, 2005. – 383 с. 2. Петренко О. Б. Постнекласична парадигма освіти й виховання:

теоретичний аналіз / О. Б. Петренко // Інноватика у вихованні. – 2016. – Вип. 3. – С. 40–49. 3. Развитие методологии междисциплинарных исследований в области воспитания и социализации детей : сб. науч. статей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ippdrao.ru/wp-content/uploads/1701-razvitie-metodologii-mezhdistsiplinarnyh-issledovanij-v-oblasti-vospitaniya-i-sotsializatsii-detej.pdf>. 4. Шарковская Н. В. Педагогика досуга в контексте современного гуманитарного знания [Электронный ресурс] / Н. В. Шарковская. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogika-dosuga-v-kontekste-sovremennogo-gumanitarnogo-znaniya/viewer>.

Г. П. Скляр, д. е. н., професор
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі», м. Полтава
turizm@puet.edu.ua

ЛЮДИНОМІРНИЙ ДИСКУРС ЕКОНОМІЧНИХ ТУРИЗМОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Туризм надає людині шанс залишатися і залишитися людиною, відкриває вікно можливостей для збереження ціннісно-сислової ідентичності Homo sapiens, відтворення її духовно-біо-соціальної природи, особистісної самореалізації в умовах нової реальності. Вітчизняний дослідник В. Г. Скотний констатує, що «людська активність увійшла в антиномічну суперечність із тотальною залежністю від імперативів економічної і технологічної ефективності. Гостро постало питання, чи можна примирити ідентичність з ефективністю, традиційні цінності з культурою Інтернету. Відчутно виступає дефіцит *людяності* і *духовності* (підкреслено нами – Г. С.), зазнає краху і розсудковий раціоналізм, який породив крайні форми сцієнтизму в науці, і сама ідея «завоювання» природи, панування людини над оточуючим середовищем» [11, с. 7]. У цьому контексті привертає увагу науковий доробок Г. В. Задорожного і О. Г. Задорожної, які заявляють нову науку про *людяність* уноміку, в якій «зароджується... нове людиномірне ... знання», формується «підхід до розуміння реальності та множинності форм її прояву в кризово-турбулентному сучасному світі» [7, с. 160].

Туризм, як вид економічної діяльності, пов'язаний з процесами та відносинами забезпечення життєдіяльності людини, яка тимчасово залишила постійне місце проживання і подорожує з некомерційною метою. У цьому контексті людина, яка подорожує, виступає суб'єктом (учасником) туристичної діяльності, процеси здійснення якої, у свою чергу, є об'єктом наукової